

ПРОИЗНАСЯНЕ НА СЪДА С ДОПЪЛНИТЕЛНА ПРИСЪДА

Докторант Доника Тарева

Юридически факултет
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

Резюме: Съгласно чл. 301, ал. 3 НПК, когато е пропуснал да се произнесе по гражданския иск, съдът се произнася по него с допълнителна присъда в срока за обжалването. По своето съдържание и правни последици този съдебен акт не се отличава от съдържанието и правните последици на присъдата. Допълнителната присъда също се състои от уводна част, диспозитив и мотиви и по отношения на нея важат всички изисквания относно форма, съдържание, структура, законосъобразност, обоснова- ност и справедливост. Тези изисквания произтичат от факта, че подобно на присъдата, допълнител- ната присъда се характеризира със сила на пресъдено нещо.

Ключови думи: наказателен процес, допълнителна присъда, законови изисквания, сила на пре- съдено нещо

ADJUDICATION AN ADDITIONAL SENTENCE BY THE COURT

PhD Student Donika Tareva

Faculty of Law
Plovdiv University "Paisii Hilendarski"

Abstract: According to art. 301, par. 3 of the Criminal procedure Code of the Republic of Bulgaria, when the court has missed to rule the civil action, it could held an additional decision in the appeal period. By its existence and consequences this act is not distinguished form the sentence. The additional sentence has also the same content: an introduction, dispositive and grounds. It also has the same strict requirements for form, content, structure, legality, reasonableness and fairness. These requirements comes from the fact that similar to the sentence, the additional sentence is characterized by the effect of *res judicata*.

Keywords: criminal justice, additional sentence, legal requirements, *res judicata* effect

I. Понятие

Съгласно чл. 301, ал. 3 НПК, когато е пропуснал да се произнесе по гражданския иск, съдът се произнася по него с допълнителна присъда в срока за обжалването. По своето съдържание и правни последици този съдебен акт не се отличава от съдържанието и прав- ните последици на присъдата. Допълнителната присъда също се състои от уводна част, диспозитив и мотиви и по отношения на нея важат всички изисквания относно форма, съ- държание, структура, законосъобразност, обоснова- ност и справедливост. Тези изисквания

произтичат от факта, че подобно на присъдата, допълнителната присъда се характеризира със „формална законна сила“ и „материална законна сила“.

Исторически за първи път възможността за постановяване на допълнителна присъда от съда е уредена с НПК от 1952 г., когато в чл. 213, ал. 4 от НПК е посочено, че относно гражданския иск съдът може да се произнесе с допълнителна присъда в месечен срок от решаване на делото след изслушване на страните, ако не се е произнесъл по тия въпроси с присъдата. Съгласно чл. 213, ал. 5 НПК (1952 г.), допълнителната присъда е подлежала на обжалване по същия ред.

С приемането на следващия процесуален закон през 1972 г. първоначално липсва уредба, касаеща допълнителната присъда. Такава е въведена едва през 1982 г., когато възможността за постановяване на допълнителна присъда от съда е регламентирана отново. Същественото на тази редакция е по-краткият срок за произнасяне, липсата на изискване за изслушване на страните, както и липсата на възможност за самостоятелното ѝ обжалване. Този подход и уредба са запазени и при действащия НПК¹.

В теорията се приема, че допълнителната присъда се явява самостоятелен вид присъда, отделен от основната. Така Кочев приема деление на основна и допълнителна присъда². На обратното становище е Митов, според когото: „Неправилно е допълнителната присъда да се разглежда като отделен вид присъда. Това произтича директно от същността на адхезионния характер на производството, когато заедно с наказателния процес е допуснат и приет за съвместно разглеждане искът за обезщетяване на причинените с престъплението вреди. Поради това в тази хипотеза съдебният акт е присъда, тъй като с него се решава въпрос по същество. Изрично разпоредбата на чл. 32, ал. 1, т. 1 НПК изисква при решаването на въпросите за виновността и отговорността на подсъдимия, включително и гражданската отговорност, актът на съда да бъде присъда.“³ Намирам, че следва да се сподели именно това второ становище, доколкото именно то отговаря на същността на присъдата като съдебен акт, с който се решават всички въпроси, визирани в чл. 301, ал. 1 НПК, сред които е и въпросът дали да се уважи гражданският иск и в какъв размер. Довод в подкрепа на това становище се черпи и от чл. 337, ал. 3, пр. 3 НПК, според който: „Въззивната инстанция може да се произнесе и само относно мотивите и основанията за оправдаването на подсъдимия или по гражданския иск.“ Видно е от тази разпоредба, че НПК не прави раз-

¹ Съществуването на възможност за произнасяне на съда по въпроса за гражданския иск е съществувала още с първия наказателно-процесуален закон на Третата българска държава – Закона за углавното съдопроизводство. Така съгласно чл. 23 от същия, когато деянието не е престъпно, ако разрешаването на гражданския иск от наказателния съд представлява мъчности по своята сложност, съдът предоставя на заинтересования да се обърне с иска си към гражданския съд, с което на практика се прекратявало и наказателното производство.

² Вж. Кочев, К. Присъдата. Същност и постановяване, С., Университетско издателство „Климент Охридски“, 1989, с. 58 (Kochев, K. Prasadata. Sashtnost i postanovyavane, S., Universitetsko izdatelstvo „Kliment Ohridski“, 1989, s. 58).

³ Митов, Г. Допълнителна присъда. Сборник доклади от Международната научна конференция, посветена на 50 години от влизане в сила на Наказателния кодекс от 1968 г., проведена на 8-9 май 2018 г., С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 91 – 104 (Mitov, G. Dopalnitelna prisada. Sbornik dokladi ot Mezhdunarodnata nauchna konferentsia, posvetena na 50 godini ot vlizane v sila na Nakazatelnia kodeks ot 1968 g., provedena na 8-9 may 2018 g., S., Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2018, s. 91 – 104).

граничение дали се касае до допълнителна или основна присъда, следователно липсва такова законово разграничение.

II. Предпоставки

Произнасянето на съда с допълнителна присъда предполага наличието на няколко предпоставки. На първо място, съдът следва да е пропуснал да се произнесе по целия или по част от гражданския иск, като причините за този пропуск не подлежат на изясняване, тъй като са ирелевантни за закона. На следващо място, следва да е налице искане от някоя от страните или служебно констатиране на такава необходимост от самия съд. В този смисъл, на практика всеки може да сезира съда, защото дори и искането да изхожда от лице, което не е страна по делото, в случай, че съдът констатира, че в действителност липсва произнасяне по гражданския иск, същият ще е длъжен да се произнесе с допълнителна присъда. И на последно място, произнасянето с допълнителна присъда следва да се осъществи в срока за обжалване на присъдата, който срок е преклузивен и следователно не може да бъде спиран, нито прекъсван. Постановвяването на допълнителна присъда извън предвидения в закона срок, обуславя нейната порочност и на практика се приравнява на липса на произнасяне по въпроса за гражданския иск. Този порок би могъл да бъде отстранен единствено с отмяна на присъдата и връщането на делото за ново разглеждане от друг състав⁴.

Важно изискване за правилността на допълнителната присъда е същата да бъде постановена от една страна от съдебния състав, постановил присъдата, а от друга – да бъде постановена в срока за обжалването ѝ. Постановвяването на допълнителна присъда от съдебен състав, различен от съдебния състав, постановил присъдата, обуславя нейната порочност, предвид нарушаването на изискването за неизменност на съдебния състав.

Допълнителна присъда може да бъде постановена само, ако съдът е пропуснал да се произнесе по въпроса за гражданския иск. Същата не може да бъде процесуален способ за отстраняване на допуснати нарушения при постановвяването на присъдата в гражданскоправната ѝ част, което следва да се осъществява само по реда на въззивното обжалване. Това положение е възприето още с ППВС № 9 от 25.12.1961 г., посветено на въпросите за гражданския иск в наказателното производство (изм. с т. 18, ППВС № 7 от 1987 г.), според което наказателният съд може да се произнесе с допълнителна присъда по гражданския иск съгласно чл. 299, ал. 3 НПК само, ако е пропуснал при постановвяване на присъдата да се произнесе за целия граждански иск или за част от него.

Остават важими и следните препоръки, дадени с цитираното ППВС: 1. гражданският иск на пострадали непълнолетни се предявява лично от тях при съдействието на родителите или попечителя им; 2. обезщетението по тези иски се присъжда на непълнолетните; 3. изискване за събиране на доказателства за размера на имуществените вреди; 4. изискване да се излагат съображения поотделно за имуществените и неимуществените вреди,

⁴ В този смисъл Решение № 134/05.11.2013 г., пост. по ВНОХД № 146/2013 г. по описа на Апелативен съд-Бургас, с което е била отменена Присъда № 115/07.05.2013 г., пост. по НОХД № 565/2012 г. по описа на Окръжен съд-Бургас; както и Решение № 134/05.11.2013 г., пост. по ВНОХД № 146/2013 г. по описа на Апелативен съд – Бургас.

като обезщетението за тях да се присъжда поотделно; 5. изискване съдилищата да определят отделно размерът на имуществените и неимуществените вреди; 6. когато ищците са няколко, обезщетение се присъжда поотделно за всеки; 7. гражданската отговорност на подсъдимите трябва да се определя конкретно при предявяването и разрешаването на иска както за солидарната, така и за несолидарната им отговорност⁵.

III. Процедура

Доколкото в НПК липсва изричен регламент, правилата за постановяването на допълнителната присъда не се характеризират със специфики. Следователно, съдебният състав следва да спазва фактическия състав по постановяването на присъдата: първо – решаване на въпросите по чл. 301, ал. 1 НПК в тайно съвещание (в случая само досежно т. 10), второ – изготвяне и подписване на присъдата и трето – публичното ѝ обявяване.

Както беше посочено по-горе, съгласно чл. 302 НПК, когато при обсъждането и решаването на въпросите по чл. 301, ал. 1 НПК, съдът установи непълнота в доказателствата и прецени, че някои обстоятелства се нуждаят от допълнително изясняване в съдебно заседание, той има възможност да възобнови съдебното следствие и да извърши допълнителни действия по събиране на доказателства. В този случай съдът постановява нарочно определение, с което отменя определението за даване ход на съдебните прения и възобновява съдебното следствие. След извършването на съответните процесуални действия, отново приключва съдебното следствие, дава ход на съдебните прения и последна дума на подсъдимия и отново се оттегля на съвещание за постановяване на присъдата. Като се има предвид моментът, в който законът позволява произнасяне с допълнителна присъда – при вече постановена присъдата, в срока за обжалването ѝ, е ясно, че няма как дори и при възникнала необходимост в хода на обсъжданията по време на тайното съвещание, да се стигне до възобновяване на съдебното следствие. Това е така, тъй като последното предполага отмяна на вече извършените действия, в това число на постановената присъда. Ето защо се налага изводът, че съдът се произнася с допълнителна присъда освен без провеждане на изслушване на страните и без възможността за възобновяване на съдебното следствие. На практика, съдебният състав следва да се събере, за да обсъди въпроса за гражданския иск при спазване на изискването за тайно съвещание, след което да изготви и подпише допълнителната присъда и най-сетне – да я обяви в публично заседание. Всичко това следва да се случи в посочения в закона 15-дневен срок за обжалване на присъдата. Последното би могло да доведе до някои затруднения, доколкото е ясно, че за този кратък срок намирането и призоваването на страните, в това число явяването им, може да представлява непреодолимо препятствие. То от своя страна би могло да доведе до създаването на основание за отмяна на присъдата, предвид неизпълнението на целия фактически състав по постановяването ѝ, а именно – нейното обявяване, което е свързано и с пораждането на нейния конститутивен ефект.

⁵ Постановлението е прието при действието на отменения НПК от 1952 г. и на отменения НК от 1951 г.;

IV. Защо допълнителна присъда, а не определение

Тук би могъл да се постави въпросът защо актът, с който съдът се произнася по гражданския иск следва да е присъда, а не подобно на въпросите по чл. 306 НПК определение. Причината за това би могла да се извлече от нормата на чл. 102 НПК, очертаваща предмета на доказване в наказателното производство, а именно: извършеното престъпление и участието на обвиняемия в него; характерът и размерът на вредите, причинени с деянието и другите обстоятелства, които имат значение за отговорността на обвиняемия. Съгласно ТР № 1/2013 г., пост. по т.д. № 2/2012 г. ОСНК: „когато вредоносната дейност представлява престъпление по смисъла на чл. 9, ал. 1 НК, то винаги е и деликт за виновно причинени вреди другиму“. Касае се за гражданска отговорност, установяването на която е в пряка зависимост от установяването на вината и наказателната отговорност⁶. И доколкото по въпроса за вината съдът се произнася с присъда, това е и актът, с който следва да се произнесе съдът в случай, че е пропуснал да реши въпросите по предявения граждански иск⁷. Именно поради това допълнителната присъда е неразделна част от присъдата⁸ и не подлежи на обжалване отделно от самата присъда⁹. Допълнителен аргумент в тази насока е ефектът на произнасянето с присъда, а именно формирането на сила на пресъдено нещо. Ето защо въпросите за виновността и отговорността следва да бъдат решени единствено и само с присъдата.

⁶ Аргументи в тази насока могат да се почерпят и от ППВС № 9 от 25.12.1961 г., според т. 1 на което: „Основанието на гражданския иск в наказателния процес е деянието, предмет на обвинението“.

⁷ Възможността за произнасяне по гражданския иск с допълнителна присъда е предвидена още в НПК от 1952 г., което положение е било обект на критика. Така според проф. Кочев, „Принципната недопустимост съдът да се произнася по гражданския иск с допълнителна присъда се състои в това, че по този начин се допуска грубо нарушаване на началото за непосредственост. Създават се условия, след като съдът е постановил присъдата, да промени убеждението си и да бъде подложен на външно въздействие по въпросите, свързани с решаването на гражданския иск. Независимо от това, че законът предвижда известно ограничаване на срока, в който съдът е длъжен да се произнесе с допълнителна присъда (в рамките на срока за обжалване), това не изключва възможността за постановяване на необективна, несъобразена с установените в хода на процеса факти, допълнителна присъда. Самият факт, че подсъдимият може да бъде осъден не само с основна, но и с допълнителна присъда е в състояние да породви съмнение в обективността и безпристрастието на съда“. Вж. Кочев, К. Присъдата. Същност и постановяване, С., Университетско издателство „Климент Охридски“, 1989, с. 58 (Kochew, K. Prisadata. Sashtnost i postanovyavane, S., Universitetsko izdatelstvo „Kliment Ohridski“, 1989, s. 58).

⁸ Вж. в този смисъл Павлов, Ст. Нови положения в наказателния процес на народна република България. Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, т. LIII, 1962, с. 130 (Pavlov, St. Novi polozhenia v nakazatelnia protses na narodna republika Bulgaria. Godishnik na Sofiyskia universitet, Yuridicheski fakultet, t. LIII, 1962, s. 130).

⁹ Обратното становище, а именно, че срокът за обжалване на допълнителната присъда започва да тече от датата на обявяването ѝ, се застъпва от Митов, Г. Допълнителна присъда. Сборник доклади от Международната научна конференция, посветена на 50 години от влизане в сила на Наказателния кодекс от 1968 г., проведена на 8-9 май 2018 г., С., Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2018, с. 91 – 104 (Mitov, G. Dopolnitelna prisada. Sbornik dokladi ot Mezhdunarodnata nauchna konferentsia, posvetena na 50 godini ot vlizane v sila na Nakazatelnia kodeks ot 1968 g., provedena na 8-9 may 2018 g., S., Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“, 2018, s. 91 – 104).

V. Защо само по отношение на гражданския иск

Обсъждането на възможността за произнасянето на съда с допълнителна присъда, поставя и въпроса защо законодателят е предвидил такава възможност точно за гражданския иск. Намирам, че отговорът на този въпрос се открива отново в предмета на всеки един от въпросите, визирани в чл. 301, ал. 1, т. 1-12 НПК. Прави впечатление, че уредбата на НПК позволява същите да бъдат решени по три начина. Първата група могат да бъдат решени само с присъдата – това са въпросите по чл. 301, ал. 1, т. 1-5 и т. 7 НПК, които са по същество на делото и касаят основния предмет на доказване – виновността и наказателната отговорност¹⁰. Това са въпроси, които следва да бъдат решени със сила на пресъдено нещо. Втората група касае въпроси от второстепенно значение, които не са по същество – това са въпросите по чл. 301, ал. 1, т. 6, 8, 9, 11 и 12 НПК¹¹. Поради това законът позволява решаването им под формата на определение – неограничено във времето. В третата група попада единствено въпросът за гражданския иск (т. 10), който беше решен и с допълнителна присъда. Вече беше посочено, че това също е въпрос от основния предмет на доказване, по който следва да е налице произнасяне със сила на пресъдено нещо. Във същото време обвързаността на гражданския иск с наказателния процес не е абсолютна и задължителна, тъй като неговото предявяване е само процесуална възможност в съдебната фаза на производството и не е конститутивен елемент за съществуването му. Тази особеност на гражданския иск обосновава неговия акцесорен характер. Въпреки това, приемането на гражданския иск за съвместно разглеждане в наказателното производство задължава съда да се произнесе по него. Липсата на такова произнасяне би било основание за връщане на делото за ново разглеждане. За преодоляването на този пропуск и връщането на делото само заради непроизнасянето по гражданския иск, законодателят е отредил способ за допълнително произнасяне, което е приравнил на произнасяне с присъдата.

VI. Обжалване и влияние на допълнителната присъда върху основните принципи на наказателния процес

За да подчертае единството на това произнасяне с произнасянето по останалите въпроси, законодателят не е предвидил отделен срок за обжалване на допълнителната присъда. Това е така, тъй като с нея се решава въпрос, по който съдът е следвало да се произнесе с присъдата. Ето защо, въпреки наличието на две произнасяния, по същество е налице един съдебен акт. Налице е и единство по отношение на мотивите като неизменна част от присъдата. Те могат да бъдат изготвени както отделно, така и наведнъж. Навярно послед-

¹⁰ т. 1 има ли извършено деяние, извършено ли е то от подсъдимия и извършено ли е виновно; 2. съставлява ли деянието престъпление и правната му квалификация; 3. подлежи ли подсъдимият на наказание, какво наказание да се определи, а в случаите на чл. 23 – 25 и 27 НК какво общо наказание да му се наложи; 4. налице ли са основанията за освобождаване от наказателна отговорност по чл. 61, ал. 1 и чл. 78а, ал. 1 НК; 5. да се освободи ли подсъдимият от изтърпяване на наказанието, какъв да бъде изпитателният срок при условно осъждане, а в случаите по чл. 64, ал. 1 НК – каква възпитателна мярка да се наложи; 7. на кого да се възложи възпитателната работа с подсъдимия в случаите на условно осъждане.

¹¹ т. 6 първоначален режим за изтърпяване на наказанието лишаване от свобода; т. 8 налице ли са условията по чл. 68 – 69а и чл. 70, ал. 7 НК и какво наказание подсъдимият да изтърпи; т. 9. налице ли са условията на чл. 53 НК, т. 11 какво да стане с веществените доказателства и т. 12 на кого да се възложат разноските по делото.

ното ще е в зависимост от това дали преди произнасянето на допълнителната присъда, съдът е изготвил мотивите. Ако това е така, няма пречка по отношение на допълнителната присъда да бъдат изготвени отделни мотиви.

Постановяването на допълнителна присъда поставя и въпроса за непрекъснатостта на съдебното заседание. Изискването за непрекъснатост на съдебното заседание би било нарушено в случай, че членовете от съдебния състав се произнесат с допълнителна присъда по гражданския иск, след като са взели участие в други съдебни заседания. Съществуването на такава възможност противоречи не само на изискването за непрекъснатост на съдебното заседание, но и на принципа за равенство на гражданите и еднакви състезателни начала за страните. Това е така, защото в тази хипотеза срокът за жалба на гражданския ищец се скъсява и на практика, ако съдът се произнесе в последния ден за обжалване на присъдата, това би ограничило правата на гражданския ищец. Ето защо намирам, че следва да се предвиди изричен срок за обжалването ѝ, който да бъде от момента на нейното постановяване.

VII. Заключение

Допълнителната присъда е способ за отстраняване на пропуската на съда да се произнесе по въпроса за гражданския иск с присъдата. Същата не може да бъде процесуален способ за отстраняване на допуснати нарушения при постановяването на присъдата в гражданскоправната ѝ част, което следва да се осъществява само по реда на въззивното обжалване и това е безспорно в практиката и в теорията положение, установено още с практиката на Върховния съд на РБ. Допълнителната присъда се постановява в срока за обжалване на присъдата и при съблюдаване на изискванията за постановяване на същата и по своето същество се явява единен акт с основната присъда, който се характеризира с материална и формална законна сила.